

Subject Area
Society and Social
Structure

Year: 2022
Vol: 8
Issue: 96
PP: 1068-1073

Arrival
14 January 2022

Published
24 March 2022
Article ID Number
3933
Article Serial Number
21

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.26449/sssj.3933>

How to Cite This Article
Yaman, F. (2022).

“Çingene/Roman
Toplumundaki Sosyal
Çözülmenin İmgesel
Anlatımı: Bir Edebiyat
Ve Sinema Yapıtı
Olarak “Ağır Roman”
International Social
Sciences Studies
Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:8, Issue:96;
pp:1068-1073

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

1. GİRİŞ

Edebiyat ve sinema yapıtları konu edindiği toplumsal ilişkileri genellikle imgesel bir dil ve anlatımla ele alır. Bu anlatım tekniğiyle ele alınan olaylar ise sosyolojik değerlendirmeler için zengin bir malzeme çeşitliliği sunar. Metin Kaçan'ın 1990 yılında yayınlanan Ağır Roman isimli yazınsal yapıtı, Çingenelerin/Romanların kendilerine özgü yaşamını ve toplumla kurdukları ilişkileri ele almaktadır. Mustafa Altıoklar'ın yönetmenliğinde aynı isimle sinemaya uyarlanan filmi (1996) ise bir çapraz medya anlatısı olarak (Bolat, 2019: 528) romandaki kurguyu beyaz perdeye aktarmaktadır.

Toplumsal yapıda bir alt kültür biçiminde varlık bulan Çingene/Roman topluluğu -diğer toplumsal gruplar gibi- Türkiye'nin modernleşme sürecinde toplumsal kurumlarında ve toplumsal ilişki biçimlerinde yaşanan değişimin etkisiyle geleneksel yapılarında dezorganizasyon olgusuyla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda, toplumsal değişimin esere konu olan karakterlerin gerilimli gündelik ilişkilerindeki simgesel yansımaları dikkate değer bir çözümleme zemini sunmaktadır.

2. BİR ALT KÜLTÜR OLARAK ÇİNGENELER/ROMANLAR¹

Alt kültür, toplumun egemen kültürel yapısı içinde, sınıfa, etnik kökene, mekânsal yoğunlaşmaya veya dini inanca dayalı olarak ayrımlanabilen; ancak birey üzerinde bütüncül etkisiyle işlevsel olan bir alt bölümü (Gordon, 1947:

Çingene/Roman Toplumundaki Sosyal Çözülmenin İmgesel Anlatımı: Bir Edebiyat Ve Sinema Yapıtı Olarak “Ağır Roman”

Symbolic Narration of Social Disintegration in the Gypsy/Roma Society: “Ağır Roman” as a Literary and Cinematic Work

Fatih YAMAN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul/Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye’de bir alt kültür olarak varlık gösteren Çingene/Roman toplumunun toplumsal değişme ve sosyal çözülme süreçleri, Metin Kaçan tarafından Ağır Roman ismiyle kaleme alınan ve Mustafa Altıoklar tarafından aynı isimle sinemaya uyarlanan yapıtlar üzerinden irdelenmektedir. Toplumda çoğunlukla suç veya sapma olarak nitelenen eylemlerin yaygınlığıyla kendine özgü yalıtılmış bir yaşamı benimseyen alt kültür gruplarında toplumsal değişim bazen trajik sonuçlar üreten bir çözülme sürecine dönüşebilir. Bu bağlamda Çingenelerin/Romanların çatışmalı toplumsal değişim sürecini Kolera özelinde ele alan Ağır Roman, gerek öne çıkan karakterlerinin görünümüne yansıyan farklılıklar ve kullandıkları ayrıksı dil gerekse bu karakterlerle örülen marjinal toplumsal ilişkiler bağlamında sosyal çözülmeye ilişkin zengin bir imgelem sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çingene/Roman, Alt kültür, Toplumsal değişme, Sosyal çözülme, Ağır Roman.

ABSTRACT

In this study, the social change and social disintegration processes of the Gypsy/Roma society, which exists as a subculture in Turkey, are examined through the works written by Metin Kaçan under the title Ağır Roman and adapted to the cinema by Mustafa Altıoklar with the same name. Social change can sometimes turn into a disintegration process that produces tragic results in subcultural groups that adopt a uniquely isolated life with the prevalence of acts that are often described as crime or deviance in the society. In this context, Ağır Roman, which deals with the conflicting social change process of the Gypsies/Roma in the context of Cholera, offers a rich imagination of social disintegration in the context of both the differences reflected in the appearance of the prominent characters and the distinctive language they use, and the marginal social relations woven with these characters.

Key Words: Gypsy/Roma, Subculture, Social change, Social disintegration, Ağır Roman

¹ Türkiye’de Roman olarak anılan topluluklar, Avrupa’da “Roma” veya “Rroma” gibi çeşitli isimlendirmelere konu olmaktadır. Bu çerçevede, “Roma-n” uluslararası bir tanıma ve kullanıma işaret ederken, çingene (Tr.), tsigane (Fr.), zigeuner (Al.), gitano (İsp.) gibi isimler yerel kullanımları ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kolukıncı, 2005; Ayrıca “çingene” ve “roman” kavramsallaştırmasındaki içerik ve anlam geçişlerinin ayrıntılı tahlili için bkz. Dişli, 2016).

40) ifade eder. Diğer deyişle, altkültür, “kültürün geniş dünyası içindeki farklı dünyaları” imlemektedir (Komarovskiy ve Sargeni, 1949: 143). Alt kültürler, ait oldukları toplumun, toplumsallaştırma norm ve ilişkilerinin dışında kendine özgü normları, ahlakı, iletişim biçimi, barınma, eğlenme tarzı ve sanat anlayışıyla (Bora, 1988: 5; Negus, 1996: 153) grupsal bir örüntü sunar. Buradan hareketle, toplumun, her birinin kendine özgü düşüncesi ve eylem tarzı olan birçok alt grubu, aynı zamanda alt kültürü kapsadığı (Jenks, 2007: 24; Mercer, 1958: 34) görülebilir. Bu bağlamda dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Türkiye’de de Çingene/Roman topluluklarının kendine özgü nitelikleri ve yaşam pratikleriyle bir alt kültür olarak tanımlanması mümkündür.

Alt kültür gruplarının sahip olduğu özellikler bağlamında her ne kadar “toplum dışı” olarak sınıflandırılması mümkünse de makro düzeyde genel kültür örgüsüyle iç içelik kurması kaçınılmazdır. Zira genel kültürel yapıdan çeşitli özellikleriyle ayrılan bir alt kültür, ortak dil kullanımı yanında ticari ve mali işleyiş gibi egemen kültür örüntüsünün oluşturduğu ekonomik sisteme eklenme türünden zorunlu etkileşim kanallarını kullanmak durumundadır (Kızılcılık, 1996: 30). Bu yönüyle alt kültürler toplumla kurduğu ilişki düzleminde “ne bütünleşmiş ne de tamamen kopuk” olma durumuyla tanımlanabilir. Tönnies’in dikotomik kavramsallaştırması üzerinden bakıldığında, tipik bir “cemaat/topluluk” (Gemeinschaft) olarak da karşılanabilen alt kültürü başta kanbağı olmak üzere komşuluk, arkadaşlık ve akrabalık gibi geleneksel, sıcak, yakın ve bağlayıcı ilişkiler karakterize eder. Bunun karşısında toplum (Gesellschaft) ise rasyonel ilişkiler temelinde işleyen menfaat ortaklıklarıyla kurulu kentsel bir yaşam örüntüsünü ifade eder (Falk, 2000:44-55). Bu durumda mahremiyet, dahil etme, dışlama ve yakınlık türünden niteliklerle bir araya gelişi imleyen “cemaat”in genel faydası, sahip olduğu geleneksel kültürel yapının tüm üyelerce benimsenmesi ve sürekli kılınmasıyla mümkündür. Nitekim toplumda bir azınlığın üyesi olmakla potansiyel dezavantajlılığı deneyimleyen bireylerden oluşan bu yapı, grup dayanışmasından beslenen bir aidiyet duygusuna sahiptir. Özellikle toplumsal düzeyde önyargı ve ayrımcılığa maruz kalma deneyimi ortak bağlılık ve çıkar duygularını güçlendirmektedir (Giddens, 2008: 537). Dolayısıyla Çingeneler/Romanlar gibi alt kültürlerde grup dayanışmasının yoğun olduğu tespit edilebilir. Diğer taraftan, bu yoğun dayanışma duygusu toplumsal normların hızla aşındığı anomik süreçlerde yıkıcı etkiler oluşturabilmektedir.

Alt kültürün egemen kültürden ayrışmasının zamana ve mekâna göre biçimlenen çeşitli formları bulunur. Bu bağlamda Ağır Roman, Çingeneleri/Romanları konu edinirken alt kültürün ayırıcı göstergelerinden çeşitli örnekler sunmaktadır. Her şeyden önce mekânsal organizasyon “Kolera Sokağı” özelinde kent yaşamından yalıtılmış, kirli, ıssız ve tekinsiz bir arka mahalle ortamında kurgulanırken; uyuşturucu bağımlıları, yankesiciler, fahişeler ve psikopatlar gibi dejenere olmuş marjinal karakterler üzerinden mahremiyetin sıklıkla ihlal edildiği yoğun argo kullanımı dikkat çeker. Zaten kullanılan mekan ismi (Kolera) metaforik olarak bulaşıcı bir kötülüğü imlerken, filmin ilk sahnesi çılgınlık, polis arabalarından yayılan siren sesleri ve nezarethanedekilerin “çıkırcın bizi buradan” haykırışları ile açılır (Kula, 2018). Dahası, hırsızlık, adam yaralama, kadın ticareti ve uyuşturucu satıcılığı gibi suçların adeta günlük sıradan olaylar halinde yaşandığı ve şiddetin varoluşsal bir zorunluluk olarak kanıksandığı (Işık, 2019: 50) bir toplumsallık salık verilir. Diğer yandan karakterlerce kullanılan dil, zaman zaman sertleşen, tuhaf ve alaycı bir argo üslupla bezeli alışılmadık bir alt kültür dilidir (Arslan, 2009: 130; Aytemiz, 2018: 12). Bu özellikler ayrışmayı yalnızca mekâna özgü olmaktan çıkararak karakterlerle özdeşleşen söylem ve eylem alanında yeniden kurar. Bu çerçevede hâkim kültürde çoğunlukla bir sapma olarak nitelenebilen yaşam pratikleri alt kültürün yaygın olarak benimsediği ve kendine özgü olduğunu gösteren temel motifler olarak sunulur:

“Güneş buluttan sıyrılırken Kolera'nın âlemci kadınları bir omuz darbesiyle yıkılacakmış gibi duran evlerinin önünde oto tamircileriyle, marangozlarla, tornacılarla aslanlar gibi muhabbete koyuldular. Bir yandan da kaynak yaparken elleri titreyen ustalara, esrarı daha kallavi içmeleri için zıvana hazırlamaya başladılar” (Kaçan, 1999: 6).

Egemen kültürden sapma davranışı olarak nitelenebilecek uyuşturucu kullanımı gibi eylemler alt kültürde yaygınlaşarak kendine özgü bir *normali* inşa eder. Nitekim öne çıkan karakterlerden biri olan Arap Sado öldükten sonra helvası, ezilmiş uyuşturucu hapları ile karıştırılarak sevenlerine sunulacaktır. Söz konusu kendine özgü normallik Ağır Roman'daki karakterlerin farklı eylemleriyle pekiştirilir. Örneğin, eserde toplumsal dayanışmanın geleneksel temsilcisi olarak karşımıza çıkacak olan Salih, oto tamircide çalışmaktadır. Salih tamirhanede kullanmak için kamusal alandaki bronz heykellerin ellerini keserek bunları arabaların tamponlarında eritmektedir. Bu durum patronu tarafından da onaylanmakta, yani normalleşmektedir. Benzer şekilde Salih'in acıktığında, başkasının balık kurutmak için astığı ipi kemerine taktığı jileti savurarak kesmesi ve balıklara el koymasıda yadırganan bir davranış değildir. Romanda toplumsal sapma olarak nitelenebilecek bir dizi anlatı bayram kutlamalarının konu edildiği bölümdeki olay örgüsü ve diyaloglarla verilmektedir:

“Kolera'nın çocukları Şeker Bayramı nedeniyle en şık elbiselerini giyip büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öpmeye giderlerken, sefil sokak çocukları yol kenarındaki göletlerin kenarından aldıkları çamurları şık çocukların üzerine fırlattılar. Şık çocuklar, "Anneciğim babacığım," diye kibar seslerle

bağırarak kaçışırken her saniye ölme tehlikesiyle karşı karşıya olan sefil çocuklar, mahallenin en yaşlı kedisinin kuyruğuna dinamit bağlayıp fitili ateşlediler. Kedi şık çocukların en temiz suratlısının yanına koşarken dinamitin patlamasıyla ikiye bölündü. Kedinin kuyruğu havadan düşerken, sefiller kuyruğu havada kapmak için birbirleriyle yarıştılar. Şık çocuklar gözyaşlarını karılar gibi akıtarak akrabalarının evlerine doğru yaylandılar. Bayram seyran dinlemeden çalışan esnaflar, yoldan geçen lahmacuncuya "Hayırlı bayramlar usta, bak bayram bahşişin yerde yatıyor," diyerek kediyi gösterdiler. Lahmacuncu kediyi softalara çaktırmadan alıp kutusuna koydu. Kolera'nın kahrını yıllardır çeken insanlar kedi etinden yapılan lahmacuna alıştıklarından, bu tip olaylara aldırış etmiyorlardı. Hatta bazı zanaatkarlar lahmacuncuyu çağırırken "pisipisi" diye sesleniyorlardı" (Kaçan, 1999; 40-41).

Toplumsal sapmanın çoğalarak yaygınlaşması aynı zamanda suç olgusuna da zemin hazırlar. Bu bağlamda, Kolera canavarının evli olan Berber Ali ile yasak ilişki yaşayan Madam Eleni'yi öldürmesinin ardından mahallenin azgın gençleri tarafından mezarından çıkarılan cesede tecavüzde bulunmaları toplumsal ahlaki yozlaşma ve suçun en ileri örneklerini sunar (Şahin, 2016: 23). Ancak alt kültür mensupları, egemen kültürde suç olarak nitelendirilmiş davranış biçimlerini suç olarak görmeyebilir veya bu olguyu normalleştirebilirler. Bu duruma örnek teşkil edebilecek bir anlatı Tıbı'nın hikayesinde verilir:

"Büyük bir başarısızlıkla yangın söndürüldükten sonra, Tıbı'nın yatak odasında, vücuduna yapışmış naylon gecelikte yatan karısının ve çıplak bir adamın kararmış cesetleri bulunmuştu. Bu haber bayılmak üzere olan Tıbı'nın kulağına geldiğinde, Tıbı ancak hakiki delikanlıların edebileceği bir yemini bağırarak tüm mahalleye duyurmuştu. O günden sonra hiçbir kadına bakmayıp bütün kadınlardan nefret etmeye başlamıştı. Tıbı bundan sonraki hayatını erkeklerle konuşarak, dudaklarını boyayıp, gözüne sürme çektiği atı Şermin'le sevişerek yaşamaya karar vermişti" (Kaçan, 1999; 15).

Suç olgusunun normalleştirilmesinin anlatımı adeta hırsızlık derslerinin verildiği Gaftici Fethi'nin hikayesinde görülür. Ancak bu nokta kitap ve film arasındaki farklardan birini de açığa çıkarır. Zira kitapta Fethi karakteri ayrıntılı bir şekilde hırsızlıkla özdeş resmedilirken; filmde Fethi'nin daha çok dolandırıcılığına ve fırsatçılığına vurgu yapılır:

"Ses kes! Hareket öğren! Beni dikkatle dinleyip söylediklerimi aynen uygularsanız zarbolarla hiçbir zaman başınız belaya girmez. Gaftiye çıkarken kendinizi çakı gibi hissetmeniz lazım. Ayağınızda spor ayakkabılar olsun ki ters bir durum karşısında anında olay yerinden kışı kırırsınız. Sabah ezanının okunduğu anlar gaftiye çıkmak için en iyi zamandır. Bütün holtalar sabah uykusunun en tatlı yerindeyken, siz ezan sesinin gürültüsünden yararlanıp işinizi çıtır çıtır bitirirsiniz. Aynı zamanda vukuat gündüze dâhil olduğu için yakalansanız bile cezanız yarı yarıya hafifler...Gaftici Fethi, mesleğe yeni girecek yaralı kurtlara, yemin töreninden önce adaba uygun olarak muımları yaktırdı. "Biladerlerim, kardeşlerim, kankalar! Kolera'dan uluslararası hırsızlık madalyası kazanmış bir düzine hünerli gaftici çıktı. Bu şahsiyetlerin 'Saat kaç kardeş?' dedikleri insanlar, ömür boyu saatsiz dolaştılar. Aralarında öyle evciler vardı ki, yüzlerine kömür karası sürüp karı koca arasında gezinir, kendilerini göstermezlerdi" (Kaçan, 1999; 17-18).

Alt kültürün marjinal karakterler ve eylem tipolojileriyle her ne kadar egemen kültürden ayrıştığı tespit edilebilirse de bu söz konusu kültürün tümüyle reddedildiği anlamına gelmez. Zaten alt kültürün karşıt kültürden ayrılan en önemli özelliği budur. Ağır Roman'da bunun en güzel anlatımlarından biri olay akışı içinde Reis ile Arap Sado'nun bıçaklı kavgasındaki enstantanedir:

"Reis ile Arap Sado, sessiz hareketlerle birbirlerinin zayıf noktalarını ararlarken, siren sesleri ve korna çığlıkları Kolera Sokağı'nın en ücra bölgelerine ve memleketin bütün sınırlarına yayıldı. Reis ve Arap Sado dâhil tüm insanlar, saat dokuzu beş geçe çalan siren seslerine, bir dakika esas duruşta bekleyerek Atatürk'e saygılarını belirttiler. Sesler kesilince, bütün insanlar bedenlerini bir dakika geriye ışınlayıp hayata kaldıkları yerden tekrar gaz verdiler" (Kaçan, 1999; 27-28).

Hakim kültürde benimsenen geleneksel yapı ve kalıpların gündelik yaşam pratikleri üzerindeki belirleyici etkisi alt kültürde de önemli oranda benimsenerek ortaklaşır. Dolayısıyla toplumsal değişme süreçleri hakim kültürdeki yapılar üzerinde etkili olduğu gibi alt kültüre ait yapılar üzerinde de etkili olur.

3. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE SOSYAL ÇÖZÜLME

Toplumsal ilişkilerde, kurumlarda ve yapıda yaşanan farklılaşmaları ifade eden toplumsal değişme (Sunar, 2014: 2), kültürel düzeyde önemli etkiler oluşturur (Giddens, 2008: 79). Bu durumda modern/yeni oluş, toplumsal ve kültürel ilişkilerdeki yeni formları ifade eder. Nitekim Latince'de "bugüne ve şimdیه ait" anlamındaki "modo" kelimesinden türetilmiş "modernus" sözcüğüne için "yeni" olma durumu (Cevizci, 2002: 715), zorunlu olarak "eski"ye ihtiyaç duyar. Bu çerçevede modern-geleneksel dikotomisi eski-yeni dikotomisine dönüşür. Toplumsal

değişme süreci, değişim eğiliminin gücüne bağlı olarak geleneksel/eski yapıların çözülmesini ve dönüşümünü beraberinde getirir. Dolayısıyla, değişimin “yeni” bir yapısallaşmayı doğurması, geleneksel yapıdaki süregelen alışkanlıkların ve yaşam biçimlerinin de dönüşümünü zorlayan bir gerilim oluşturur. Değişimin gücü karşısında mevcut yapının direnci ise söz konusu gerilimin şiddetini ve sonucunu tayin eder. Nitekim toplumun genelini kuşatan bir değişim, güçlü bir geleneksel yapıya sahip olsalar da alt kültür gruplarında görece yoğun bir etki oluşturarak geçiş sürecini bazen çeşitli toplumsal dram veya trajedilerle devam ettirir. Sosyolojik imgelemde anomi olarak karşılık bulan bu durum, toplumda normların etkisizleşerek çökmesini, buradan hareketle de ortaya çıkan karışıklık ya da sosyal çatışma durumunu ifade eder (Marshall, 2005: 32). Toplumsal ilişkileri kuran normlardaki bu çözülme ve kurumların fonksiyonsuz kalması da birtakım toplumsal sapmalara ve suç olgusunun yaygınlaşmasına yol açar.

Bu bağlamda Ağır Roman’daki çatışma, Arap Sado ile polisin işbirlikçisi yeniyetme sahte delikanlı Reis eliyle Kolera’ya taşınan yeni değerler arasında kurulur. Örneğin bu karşılaşmanın imgesel anlatımlardan biri Berber Ali’yle kurulan ilişkideki farklılıkla gösterilir. Buna göre Arap Sado, günlük bir ritüel olarak her sabah berbere gelerek tıraşını olmaktadır Reis kirli sakalıyla resmedilir. Bununla birlikte Arap Sado berberle adeta bir yiğitlik göstergesi olarak sunulan dostane, candan ama mesafeyi koruyan bir sohbet diyalogunu korurken reis Berber Ali’yi ayağına çağırır. Öte yandan Kolera’daki hâkim dil ve söylem patriarkal toplumsal yapılanmanın en yoğun göstergelerinden birini sunmaktadır. Fakat Reis’in temsil ettiği yeni ilişki biçimlerinde ataerkillik ortadan kalkmak bir yana kadının ikincilliğine bile yer vermeyecek onu tümüyle yok sayıp önce nesneleştirilecek sonra metalaştıracaktır. Bu bağlamda Salih’in Tina’ya olan aşkı onu korumak ve kollamak uğruna, ona zarar verenin kulağını keserek cezalandırmak gibi eylemlere yer verilirken; Reis Tina’yı yalnızca cinsel isteklerinin tatmini için kullanmakla kalmayıp kendisi için çalışması konusunda zorlayacaktır.

Reis karakteriyle simgelenen “dışarıdan gelen yeni”, Kolera’nın kendine özgü “doğal” nizamına karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır. Zira Reis ve çetesi bir taraftan polisle, yani otorite ile ilişkili olarak yukarıdan bir baskı oluşturmakta, yanı sıra Kolera’yı haraca bağlayarak kendi iktidarını kurmak istemektedir. Nihayetinde çeteyi girilen mücadelede Arap Sado öldürülür. Kolera’ya yeni gelenler eski olanı vahşice öldürmüştür. Ancak Sado ölürken sustalısını/bıçağını ve tespihini Salih’e verir. Bu bir bakıma Sado’nun temsil ettiği değerlerin bu nesnelere üzerinden Salih’e aktarılmasını ifade eder. Dolayısıyla Salih artık Kolera’daki değerlerin ve nizamın savunusuyla yükümlüdür.

4. AĞIR ROMAN’DA SOSYAL ÇÖZÜLMENİN İMGESEL GÖRÜNÜMLERİ

Altıokların (1996) yönetmenliğini yaptığı sinema filmi, gerek karakterlerin fiziki görünümü gerekse bunların toplumsal ilişki biçimindeki karşıtlıklar üzerinden sosyal çözülmeye ilişkin zengin bir imgelem sunmaktadır. Filmin daha ilk sahnelerinde geleneksel ilişki biçimlerini temsil eden Arap Sado’nun, yani “Ağır ağbi”nin, yerini almaya aday olan Salih tanıtılır. Buna göre Arap Sado hem iri yarı cüssesiyle hem de kurduğu ilişkilerdeki *ağırlığı* ile resmedilirken; Salih bir taraftan çelimsiz ve cılız görünümüyle diğer taraftan da örneğin sokakta koşarken bir aşuftenin cinsel temizliğini yaptığı lazımlığın kafasına geçmesiyle alaya alınan bir mizansenle öne çıkarılır. Bu bir bakıma konu edilen Çingene/Roman toplumunun kanıksanmış ilişki biçimlerinin yani geleneğin/eskinin hakkıyla sürdürülebilmesinde gerekli olan kültür aktarımı ve temsil gücünün zaafa uğraması olarak anlaşılabilir. Zira Arap Sado karakterinin temsil ettiği gelenek ve değerler, savunmasızların korunmasını esas alan kendine özgü bir adalet sağlama sorumluluğu üretmektedir. Buradan hareketle Ağır Roman’daki ağırlığın birincisi bünyesinde barındırdığı vazgeçilmez değer yüküyle geleneğe, ikincisi ise söz konusu değerlerin taşıyıcılığı üzerinden gelişen sorumluluğa işaret ettiği söylenebilir. Bu bağlamda nahif ve kırılğan karakteriyle öne çıkan Salih’in söz konusu mirası devralacak olması yapının devamına ilişkin güçlü bir tereddüt oluşturmaktadır. Ancak diğer taraftan Tina’yı çıkarsız sevmesi, babasının haksız ve yoğun eleştirisine sırf ona saygısından dolayı karşılık vermemesi, karakolda işkence görmesine rağmen ketumluğunu bozmaması, mahallede çıkan yangına tereddütsüzce atılarak müdahale etmesi, gerektiğinde dövüşten kaçmaması ve hiçbir şekilde haksızlığa göz yummaması gibi meziyetleri de Salih’in bu mirası yüklenmeye uygunluğunun tezahürleri olarak değerlendirilebilir.

Yazınsal ve görsel yapının ana izleğini oluşturan Kolera’da çeteleşmiş bir grubun “yeni” ilişki biçimlerini dayatmak istemesiyle başlayan çatışma süreci, mevcut düzenin hamiliğini temsil eden Arap Sado’nun öldürülmesiyle toplumsal bir çözülme sürecine girer. Çatışmanın “yeni” lehine bir çözülmeye dönüşmesi, Ağır Roman’ın diğer karakterleri üzerindeki farklı yansımalarla ortaya konulur. Mesela, yaşanan çatışma ortamında önce Berber Ali’nin karısının daha sonra da kendisinin akli melekelerini yitirmesi ve Kolera’dan ayrılarak şehre taşınması kırılan önemli direnç noktalarından birini temsil eder. Öte yandan Kolera’nın bir bakıma dış dünya ile entelektüel köprüsünü kuran ve bu yönüyle alt kültürü içeriden besleyebilme özelliğiyle öne çıkan Salih’in karikatürist ağabeyi de çözülme sürecindeki kopuşlardan birini temsil eder. Zira gelişen durumda artık Kolera’da yaşanamayacağını, bu

düzene karşı ancak örgütlenerek karşı durabileceklerini savunan; ama bunu kabul ettiremediği için şehirde bir ev tutan ağabey Kolera'dan ayrılır.

Genel toplumsal işleyişte birer sapma veya suç olarak nitelenen eylemlerin her ne kadar Kolera'nın kendine özgü hayat akışı içinde kanıksanan ve sıradanlaşan tarafları varsa da faili meçhul cinayetlerin artması Kolera sakinlerini tedirgin eder. Zira ölümün ve hatta öldürmenin toplumsal olarak onaylanması mevcut yapının meşruiyetini pekiştiren taraflar içerirken; eylemin "kayıt dışılığı" toplumsal işleyişte bir çözülme ve normlarda işlevsizleşmeye işaret eder. Bir alt kültür mekanı olarak dışsallaşan Kolera'da artan faili meçhuller bu yönüyle otoritenin bilgi ve denetim gücünü kırarak toplumsal normların ve erkin asayişini koruma gücüne meydan okumaktadır. Dolayısıyla Salih ve arkadaşlarının beliren bu tehdit karşısındaki reaksiyonları geleneksel yapının hamiliğini sürdürme girişimi olarak anlaşılabilir.

"Kolera'nın insanları her türlü cinayete alışık oldukları halde çırakların el ele tutuşmuş bedenleri karşısında kurabiyeleştiler. Cinayeti haber alan Gıli ve çetesi -bu çeteye sabahın erken dakikalarında Orso'nun koyun gözlü oğlu Şenol da katılmıştı- zarbolardan önce katili yakalayacaklarına söz verdiler. Mahalleli, Gıli'nin gölgesiz sözlerine tav olup çarpık hayallerle işlerine dağıldı" (Kaçan, 1999; 56).

Salih yoğun çaba göstererek katili yakalar. Katil mahallenin tatlıcısı Taner'dir. Salih'in katili konuşurma gayreti film ile kitap arasındaki kurgusal farklardan birini ortaya çıkarır.

Kitapta Taner'in bu cinayetleri işleme motivasyonu yapmış olduğu tatlıların beğenilmemesi, kendisiyle alay edilmesi gibi daha çok psikolojik bir vurguyla sunulurken; filmde dini bir argümantasyona dayalı olarak Taner'in onları "günahkar oldukları için öldürdüğünü" ifade etmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte Salih, polislerin eline geçerse Taner'in başına neler geleceğini düşünürken esasında alt kültürlerin toplumdan dışlanmış, izole olmuş ve otoriteyle kurulan hegemonik ilişkisini açık etmektedir.

"Gıli Gıli Salih'in, zarbolardan önce hikâyeyi dinlemesinin asıl sebebi bilinen bir dalgaydı. Herifler Taner'i ansızın içeri alsalar, kırk bin örgütün yüz bir suçunu üstüne yıkacaklardı. Taner! Zavallı şişman tatlıcı, dayağa ve işkencenin modernine katlanamazdı. Zarbolar çarmıha gerince bülbül gibi okurdu işlemediği suçları. "Tamam abim vurmayın ben kurdum o örgütü. Evet bizim partinin çocukları bombalamıştır. Haklısınız ben de vardım o eylemlerde." Kolera'da işlenen cinayetler ise her zamanki gibi faili meçhul kalacaktı. Her dava gibi zaman aşımından kaybolacaktı" (Kaçan, 1999; 76-77).

Sosyal çözülmenin uç yansımalarından biri intihardır. Klasik sosyolojinin önde gelen isimlerinden Durkheim (2015) *anomik intihar* tanımlamasında, toplumdaki norm ve kuralların işlevsizleşmesiyle kişinin aşamalı olarak toplumsal ilişki ve dayanışmadan uzaklaşmasını, toplumla kurulan bağların kopması neticesinde de bireyde kendi bedenini ortadan kaldırma eğiliminin geliştiğini ortaya koyar. Diğer deyişle bireyin aidiyetini oluşturan toplumsal ağları kaybetmesi, yanı sıra yeni toplumsal ilişki ve yapıda kendine yer bulamaması intiharla sonuçlanır. Bu bağlamda Ağır Roman'da söz konusu sosyal çözülmenin en trajik göstergesi Salih ve Tina'nın intiharlarıyla somutlaşır. Buna göre, Salih Sado'dan devraldığı değerler dizgesini devam ettirememenin ağırlığıyla bileklerini keserek intihar eder. Tina ise bir arabada Reis'le birlikte yanındaki bombayı patlatarak hem kendisinin hem de Reis'in hayatını sonlandırır. Durkheim'in (2015) *altruist/elcil intihar* tanımına uygun olarak, Tina kendi hayatından daha değerli gördüğü toplumsal amacı gerçekleştirebilmek adına bedenini bir bakıma feda eder. Toplum bütünlüğünün sürdürülmesi için kendi hayatından feragat etmeyle sonuçlanan bu girişim aynı zamanda Reis'le özdeşleşen yeni değerler dizgesine karşı son meydan okuma ve karşı hamledir.

5. SONUÇ

Toplumsal ilişkilerde, kurumlarda ve yapıda yaşanan değişim, kültürel semboller, davranış kalıpları, sosyal örgütlenme ve değer sistemi üzerinde çeşitli farklılaşmalara sebep olur. Bu bağlamda toplumsal yapıda bir alt kültür olarak konumlanan Çingeneler/Romanlar da diğer topluluklar gibi söz konusu değişim süreçlerinden etkilenir. Hatta genel toplumsal işleyişte çoğunlukla suç veya sapma olarak nitelenen eylemlerin yaygınlığıyla kendine özgü bir geleneksel yaşamı benimseyen bu grup yaşamında toplumsal değişim çeşitli taraflarıyla trajik sonuçlar üreten bir çözülme sürecine dönüşür. Bu bağlamda bir alt kültür grubu olarak Çingenelerin/Romanların toplumsal değişim sürecini Kolera özelinde ele alan Ağır Roman, mevcut düzenin korunması ve devamlılığının sağlanması ile bunu yeni değer ve toplumsal ilişkilerle değiştirmeye yönelik karakterler arasındaki çatışmayı incelemek adına elverişli bir örnek sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Altıoklar, M. (Yönetmen/Senaryo Yazarı). (1996). *Ağır Roman* [Film]. Özen Film, İstanbul.

- Arslan, S. B. (2009). *Michel Houellebecq ve Metin Kaçan'da çağdaşçılık sonrası yaklaşımların karşılaştırılması olarak incelenmesi: Kuşatılmış Yaşamlar ve Ağır Roman.*(Yayımlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aytemiz, P. (2018). The wide open windows of Cholera Street: On the light and sound leaking through/to the private space, *İlef Dergisi*, 5(1), s.7-29.
- Bolat, N. (2019). Geleneksel mecralarda çapraz medya ve transmedya anlatıları üzerine bir inceleme: Ağır Roman örneği, *Selçuk İletişim*, 12(2), s.503-531.
- Cevizci, A. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Dişli, S. Ö. (2016). “Çingene” mi, “Roman” mı?: Bir inşa süreci, *AÜDTCF Antropoloji Dergisi*, 31, s. 97-117.
- Durkheim, E. (2015). *İntihar*, İlgelen, Z. (çev.), Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Falk, J. (2000). “Ferdinand Tönnies”, Andersen, H. & Kaspersen, L. B. (Ed.), *Classical and Modern Theory*, New York: Blackwell, s.44-56.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, Güzel, C. (yayına haz.), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Gordon, M. (1947). “The concept of the sub-culture and its application”, *Social Forces*, 26(1), s. 40-42.
- Işık, S. K. (2019). Ağır romandan buzdan kılıçlara; yeraltının kahramanlarına dair bir inceleme, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), s.46-56.
- Jenks, C. (2007). *Alt kültür: Toplumsalın Parçalanışı*, Demirkol, N. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kaçan, M. (1999). *Ağır Roman*. Can Yayınları, İstanbul.
- Kolukırcık, S. (2005), Türk toplumunda çingene imgesi ve önyargısı, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), s.52-71.
- Komarovsky, M. ve Sargent, S. (1949). Research into subcultural influences upon personality, Sargent S. ve Smith M. (ed.), *Culture and Personality*, The Viking Fund, New York.
- Kula, E. (2018). Türkiye’de yeraltı film türünün oluşumu ve film örnekleri, *Isasor Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Erişim: https://www.academia.edu/38100206/Türkiyede_Yeraltı_Film_Türünün_Oluşumu_ve_Film_Örnekleri, 09. 01.2022.
- Şahin, V. (2016). Sosyolojik açıdan ağır hayatın Ağır Roman’ı ve Metin Kaçan, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), s. 11-28.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*, Akınbay, O., Kömürcü, D. (çev.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Negus, K. (1996). *Popular Music in Theory*, Wesleyan University Press, London.
- Sunar, L. (2014). Toplumsal değişimi açıklamak: Temel kavram ve kuramlar, Sunar, L. (ed.), *Türkiye’de Toplumsal Değişim*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Yaman, F. (2018). Helenik uyanış ve sarsılan otorite: Rönesanstan ihtilale modernliğin serüveni, Tekin, M. (ed.), *İslam ve Modernlik*, Rağbet Yayıncılık, İstanbul.